

Jens Iversen

Degn og lærer i Bredebro 1858-1882

af *Peter Kr. Iversen*

I Sønderjyske Årbøger 1988 fortalte Peter Kr. Iversen om Hans Chr. Iversen, som var lærer i Sønder Sejerslev fra 1884 til 1908. I nærværende artikel kastes blikket tilbage til hans fader, Jens Iversen i Bredebro. I hans embedstid blev skolen udbygget, og han stod bag en ny lærerforening og forberedte unge folk til optagelse på seminariet. Denne og den foregående artikel er bidrag til den lokale skolehistorie. De viser, hvordan lærerne måtte balancere i forhold til krav fra først de danske og siden de tyske skolemyndigheder. Desuden fortælles der familiehistorie: de to lærere er forfatterens bedstefar og oldefar på mødrene side.

En af de betydelige lærere i Vestslesvig i sidste halvdel af 1800-årene var degn og lærer Jens Iversen i Bredebro. Han var født den 28. april 1817 i Hønkys, Egvad sogn som søn af lærer og gårdejer Laurids Iversen. Faderen var autodidakt, men havde fået nogen uddannelse i Vonsild, hvor han var blevet påvirket i herrnhutisk retning. Efter nogle år at have været lærer i Bjolderup sogn, først i Vollerup 1799-1802, senere i Bolderslev 1802-06, blev han lærer i Hønkys, hvor han ved sit ægteskab med Maren Nissen tillige overtog hendes fædrende gård. Fra 1826-37 var han lærer i Hellevad og tillige degn i Hellevad og Egvad sogne. I dette pietistisk prægede og meget sangglade hjem voksede Jens Iversen op som den yngste af fire børn.

Uddannelse og første stillinger

Efter konfirmationen 1833 besluttede Jens Iversen at uddanne sig som lærer, og efter tre års forberedelse dels ved selvstudium og dels ved undervisning hos svogeren, degn Christen Christensen i Ravsted, følte han sig moden til at søge optagelse på et seminarium. Under sin forberedelse havde han dog to vintre undervist som præparand, den første i Mellerup, Bjolderup sogn og den anden i Todsbøl, samme sogn, og han havde således nogen øvelse i undervisningens vanskelige kunst.

Det må have været meget bevidst, at han ikke søgte optagelse på seminariet i Tønder, hvorfra den ovennævnte svoger var dimitteret 1828, men derimod søgte til seminariet i Skårup på Fyn. Efter bestået optagelsesprøve i juni 1836

Jens Iversens forældre, Laurids Iversen (1780-1837) og hustru Maren, f. Nissen. Ægteparret blev malt af Hans Andreas Kier, søn af pastor Kier i Øster Løgum. Maleriet eller skilderiet er senere, vel ca. 1880-90, kopieret i den her gengivne kultegnning i privat eje. Det originale maleri befinder sig formentlig hos en efterkommer i Jylland. Endvidere findes silhouetklip af ægteparret, også i privat eje.

begyndte han undervisningen dér i juli, og han læste så flittigt, at han kunne bestå afgangseksamen efter kun to års forløb mod normalt tre i juni 1838. Det ser ud til, at han i de to år kun har besøgt hjemmet een gang, nemlig i maj måned 1837 i anledning af faderens død og begravelse. Ved søsteren Mette Kjestines død og begravelse i marts 1838 var han ikke hjemme.

Af hans påbegyndte optegnelser fremgår, at de nye seminarister fra »des deutschen Bundes« engang i august sammen med de ældre tyske seminarister, hvoraf der altså må have været en del på Skårup, tog ud til værtshuset Christiansminde nær Svendborg for højtideligt at blive optaget i deres lav. Optagelsen skete efter en offentlig prøve, der bestod i at drikke et glas vin og ryge en pipe tobak med anstand. De fik derefter udfærdiget et bevis. I en i øvrigt dansk tekst er denne beretning sammen med et par andre oplysninger skrevet på tysk.

Om sin eksamen i Skårup skriver Jens Iversen: »Atter kan jeg i ro og mag drage min ånde. Det har man nu i fire uger næppe kunnet. Eksamen endtes i går eftermiddag (dvs. 6. juni) kl. 6. Kl. 8 mødte vi kandidater i 3. classes lokale

for at høre resultatet. Biskop Faber, den tykke vams, indledte højtideligheden med en kort tale, hvori han udtalte sin tilfredshed i almindelighed med den endte prøve. Dernæst oplæste seminarieførstander, pastor Holberg vore karakterer. Jeg fik: »Meget duelig«. – Min hu står nu kun til hjemmet – dog holdt, jeg har jo intet. Mit hjem skal jeg søge mig. Gud ved, hvor jeg på den store, vide jord engang skal lægge mine ben til hvile! Men nu bort med pigegriller, i dag vil jeg være glad. Sorgen kommer nok af sig selv«.

Af eksamensbeviset fremgår, at han bestod fagene bibelkundskab, metode-

Den 7de Juni 1838, dagen efter min fjerde
mandag — — — — — Othlas den næste dag i de syv dage
dragede sin Alende. Det efter med mig i fuld frid
dager ikke kunnet gjøres. — Lørdag, 11de Juni,
med et i Gaas, og det om efter midt dagen
om Aften Pt. 6. — Pt. 7. i midten i Skalkhals dal.
midtve, efter forinden Døds, i B. 3de Pladsen
Lund og Seminarist, og med fjerde Biskop Faber
den 11de Juni 1838, indledte det nyentlig afholdte,
der med en kort Tale, som senere blev udelukkende,
jag udtalte om tilfreds med den endte Prøve.
Hvordan Holberg og foruden den med den endte
var. Jeg fik Seminaristen: Meget Duelig.
Derefter medtog jeg fra Seminarist — alle
i mod Lis vilde mig efter og i fjerde
Pladsen gjordes den med Gaas — det efter
sig de forskellige Lærere og blandede,
idet nogle med tilfreds, andre i tilfreds.
Jeg blev med den lille fjerde Skole for
Lund, som med mig med blandede fjerde til
en Plads — som, den dag alle fandt med
mig i Lund og med mig fandt den med den
med den: Duelig. Den med den med mig
og jeg og med mig med den med den med den

Udsnit af Jens Iversens optegnelser vedrørende afslutningen i Skårup 1838. Landsarkivet i Aabenraa.

lære og kateketik samt katekisation (religionsundervisning gennem spørgsmål og svar) med »udmærket godt«. I de andre hovedfag fik han »meget godt«, men kun »godt« i sang og orgelspil. Hovedkarakteren blev »meget duelig«, og han anbefaledes derefter af forstander Holberg til embede i kirke og skole. Svogeren degn Chr. Christensen fra Ravsted var kommet til Skårup for at overvære den højtidelige afslutning på seminariet og for at kunne følge ham hjem. Men de måtte, inden hjemrejsen kunne finde sted, vente nogle dage på skibslejlighed.

Jens Iversen fik straks stilling som lærer ved den lille skole i Årslev, Hjordkær sogn, hvor han var til 1839. Derefter var han til 1845 lærer i Korup, Ravsted sogn, for den 7. december 1845 at blive indsat som lærer og degn i Abild. Efter at være blevet trolovet med Johanne Margrethe Hansen, en gårdmandsdatter fra Hinderup, Hellevad sogn, den 27. december 1845 kunne han den 23. januar 1846 holde bryllup. I ægteskabet fødtes i tiden 1846-62 otte børn, nemlig to sønner og seks døtre, hvoraf den ene søn og to døtre døde som småbørn. Den overlevende søn var den senere lærer og degn i Sønder Sejerslev, Emmerlev sogn, Hans Chr. Iversen. Af de fire døtre, der nåede skelsår og alder, flyttede de tre med deres udpræget dansksindede ægtefæller til kongeriget, medens en blev gift med en gårdmand i Solderup, Hostrup sogn.

Så vidt det kan ses, kom han i Abild godt ud af det med befolkningen og sin nærmeste overordnede, pastor Georg Friedrich Jessen. Denne var ganske vist moderat slesvig-holstener, men dog ikke anderledes end at han kunne beholde sin stilling efter Treårskrigen. Degn og præst kunne godmodigt drille hinanden, som da Iversen ved udbruddet af Treårskrigen ved et besøg i præstegården af præstefruen blev modtaget med følgende salut: »Ja, nun sind die guten Schleswig-Holsteiner da!« Da slesvig-holstenerne så senere var fordrevet, og Iversen igen mødte op i præstegården, kunne han give igen med samme mønt: »Ja, nun sind die guten Dänen wieder da!«

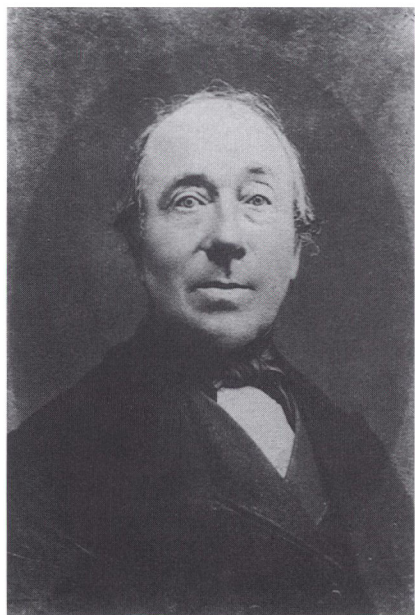
Af ordvekslingen vil man se, at omgangssproget mellem degne- og præstefamilie i Abild var tysk, og også under besøg i Tønder beskyldes Iversen for senere i 1850'erne at have talt tysk med en dansk embedsmands børn. Han skulle tilmed have udtrykt sin forundring over, at børnene ikke kunne forstå ham, og at deres fader ikke talte tysk med dem. Denne oplysning stammer fra en noget sur artikel i Vestslesvigs Tidende 1858, hvor en anonym indsender beklager sig over, at nogle gode og vellønnede lærer- og degneembeder var blevet besat med mænd, som ikke var fri for at nære slesvig-holstenske sympatier. Iversen var dog ifølge den anonyme forfatter ikke slesvig-holstener, men skulle på den anden side ikke være en national dansk mand. Artiklen kan være skrevet af en formentlig vraget ansøger i anledning af, at Iversen var blevet den foretrukne til det givtige degneembede i Bredebro. Her afløste han den

slesvig-holstensk orienterede Thomas Petersen, der havde bestridt degneembedet fra 1819, og som havde været højt værdsat som lærer, i hvert fald i den indflydelsesrige Wulff'ske familie.

Ankomsten til Bredebro

Stillingen som lærer og degn i Abild havde Jens Iversen i 13 år, indtil han i 1858 fik stillingen i Bredebro. Her havde befolkningen forberedt den nye degn og hans familie en festlig velkomst, der dog skulle vise sig at være mere velment end heldig i sit udfald, idet arrangementet nær kunne have ført til en skæbnesvanger ulykke. Herom skriver sønnen Hans Chr. Iversen i sine erindringer: »Byen var i anledning af vor ankomst smykket som til en fest. De stenbrolagte gader var bestrøet med sand og blomster, og de rød-hvide faner flagrede fra deres høje flagstænger. Onkel Peer Peersen fra Hinderup og Chr. Hansen fra Svanstrup befordrede os med deres raske heste til vort nye opholdssted. Da vi nu i den temmelige fart, i hvilken vi ved ankomsten befandt os, lige skulle til at svinge om i hovedgaden, lød pludseligt til ydermere festlighed øredøvende

Jens Iversen (1817-82), degn i Brede 1858-82, og hustru Johanne Margrethe Iversen, f. Hansen (1816-87). Fot. Theodor Nielsen, Varde. Historiske Samlinger for Sønderjylland.

geværknald«. Herved forskrækkedes hestene og var ved at tage magten fra kuskene, således at begge vogne var ved at vælte i rendestenen, »hvad højest sandsynligt ville have haft brådne ben og pander til følge.« Den så velmente velkomst kunne altså let have fået uheldige følger.

Dagligdagen begyndte imidlertid. Søndag den 24. oktober 1858 blev Iversen indsat i degneembedet af pastor Ratenburg, og Hochberg Wulff, en søn af den kendte kniplingskræmmer Jens Wulff, udtrykker i den anledning i sine dagbogoptegnelser det ønske: »Gid han måtte være sin formand nogenlunde værdig.« Thi degn Petersen havde trods slesvig-holstenske sympatier haft en høj stjerne hos Wulff'erne. En måneds tid senere, søndag den 21. november, var Hochberg Wulff i kirke og hørte da for første gang den nye degn og konstaterer, at han »rigtignok ikke er vor gode Petersen«. Der var på denne tid endnu ikke orgel i kirken, og degnen har da som forsanger skullet lede salmesangen, hvilket han efter Hochberg Wulffs opfattelse åbenbart ikke har kunnet gøre lige så godt som forgængeren. Et orgel fik man først 1867, efter at man 1864 var begyndt en indsamling i sognet hertil.

Skolen udvides

Den gamle skole var opført 1834 som en enklasset skole, men var nu med et børnetal på over hundrede alt for lille. Der måtte ske en tilbygning af et klasseværelse, hvilket dog ikke kunne ske uden nogen diskussion mellem på den ene side sognepræsten, pastor Ratenburg, og på den anden de noget påholdende skoleforstandere. Ratenburg henlede allerede 1859 kirkevisitatoriets opmærksomhed på sagen og fulgte den op i en skrivelse af 28. februar 1860, hvori han anfører, at han sammen med skoleforstanderne, en snedker og degn Iversen har overvejet sagen nærmere, og at man for at skaffe plads til alle børnene og et kammer til en hjælpelærer måtte udvide skolen med to fag, hvilket ville koste 320 rigsdaler. Kirkevisitatoriets bemyndigelse til at gå i gang med udvidelsen fulgte derefter allerede den 9. marts, og Iversen kunne straks gå i gang med at udarbejde en tegning, hvorefter det skulle være muligt, såfremt børnetallet voksede, at foretage en yderligere udvidelse af skolen. Også forstuen blev udvidet, og der indrettedes beboelse til hjælpelæreren. Skoleforstanderne udarbejdede et billigere forslag, som imidlertid ikke gav mulighed for senere udvidelse. Kirkevisitatoriet valgte da også Iversens tegning, og tilbygningen til den gamle skolebygning fra 1834 kunne derefter opføres i løbet af sommeren 1860 – dog ikke helt uden vrøvl med skoleinteressenterne, som ikke ville præstere den krævede håndtjeneste ved byggeriet eller aflønningspengene heraf.

Den nye skolebygning fik imidlertid en kort levetid, idet den brændte i den store ildsvåde, der foråret 1870 lagde mange huse øde. Man opførte derfor straks en ny skole, som blev indviet 1871. Iversen havde dermed fået en helt moderne skole, som kom til at stå lige indtil 1923.

Ny degnebolig

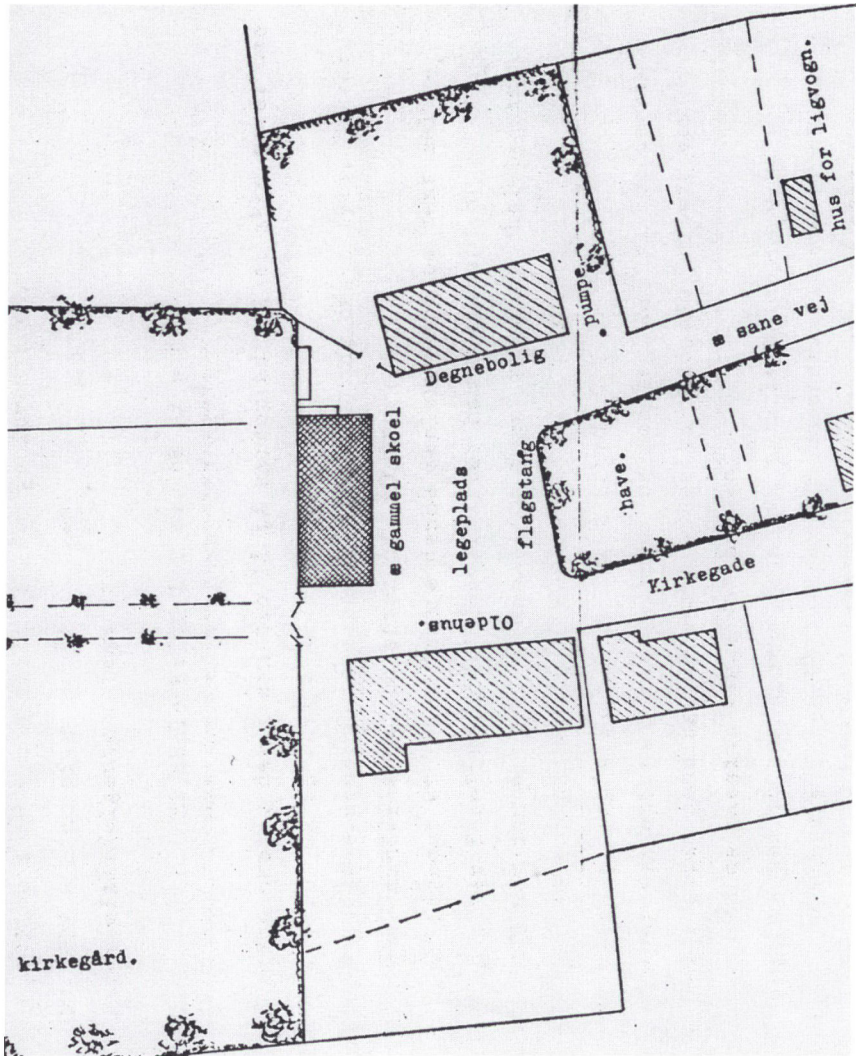
Også en ny degnebolig måtte der tænkes på. Den gamle, som lå på samme side af vejen som skolehuset, var meget ringe. Den var, som Jens Iversens søn skriver i sine erindringer, lav, mørk, fugtig og usund og meget brøstfældig. Det gav sygdom i familien. Børnene blev angrebet af koldfeber, hjernebetændelse, lungebetændelse og tyfus. Af sidstnævnte sygdom blev også Jens Iversen angrebet så slemt i 1861, at skolemyndighederne indså, at der måtte gøres noget.

Den nye degnebolig kunne dog først tages i brug 1863. Den blev opført over for skolebygningen på den søndre side af vejen i en mark, der hed Munkefenne, og som hørte til præstegårdsjorden. Bygningen blev ca. 21 m lang og 10 m bred og var altså en bygning af anselig størrelse med solide ydermure og med en loftshøjde på 2,85 m. Der var to stuer, der ligesom soveværelset kunne opvarmes. Der var køkken, bryggers, spisekammer, kælder, vaskehus og lo, stald og lade med plads til den lille besætning og brændsel. Det hele var tækket med rughalm, når bortses fra et lille kloset, som var tækket med tegl og som degnefamilien måtte dele med skolebørnene. Efter datidens forhold var det en komfortabel bolig.

Dagligt liv i degnehjemmet

Dette var altså de ydre rammer, og hvorledes degnefamiliens dagligdag udfoldede sig, har sønnen Hans Chr. berettet i sine erindringer. Han omtaler faderen som musikalsk, en vurdering som dog er i strid med myndighedernes bedømmelse. Sønnen mindes de hyggelige aftentimer, hvor familien var forsamlet i dagligstuen omkring det taffelformede klaver, og der blev sunget både glade børnesange og åndelige sange og salmer – ofte med et lyttende publikum på skolepladsen. Også et par af børnene forstod sig på at behandle et klaver. Det gjaldt sønnen Hans Chr., men også datteren Jensine var en habil klaverspiller. Hun havde fået undervisning hos Theodor Wulffs hustru, bl.a. et årstid, hvor hun som ung pige opholdt sig i det meget musikalske hjem.

Medens sønnen Hans Chr. som præparand forberedte sig til optagelse på Tønder seminarium, boede han hjemme hos forældrene. I sine erindringer

Skolens og degneboligens beliggenhed ved kirkegården. Udsnit af tegning 1980 af Laue N. Jepsen. Brede sogns lokalhistoriske arkiv.

har han skildret stemningen en efterårsaften. Regnen plaskede ned, vinden for pibende mod vinduerne, men i kakkellovnen buldrede ilden: »Fader, moder, mine søstre og nogle fremmede har alt inde i den anden stue taget plads om et bord også i nærheden af kakkellovnen. Søster Malle har hentet kortene. »Jeg gi'er«, sagde hun, og så pakkede hun kortene, og nu får de sig da et lille spil

fip, som de kalder det« ... Hans skildring kan bidrage til at give os et indtryk af, hvorledes et familieliv levedes eller kunne leves i et lærerhjem i Bredebro på de tider, en tid, hvor man knap nok kendte til aviser og da jo slet ikke til radio eller fjernsyn.

Forholdet til sogneboerne

Familien Iversens forhold til naboer og sognets beboere kan vel i det hele og store siges at have været godt, selv om der nu og da opstod stridigheder om løn og kirkens renholdelse. Forholdet til den slesvig-holstensk sindede præstefamilie Ratenburg var rimeligt godt, især kom de to omtrent jævnaldrende sønner fint ud af det med hinanden. Som degn måtte Iversen ligesom præsten deltage i mange familiefestligheder, bryllupper, barselsgilder og begravelser, og navnlig de sidste kunne genere pasningen af skolen, især når disse fandt sted om formiddagen. I den anledning kom der også klager fra skolebørnenes forældre.

Jens Iversen havde først og fremmest søgt embedet som degn i Brede sogn og lærer i Bredebro, fordi lønnen var noget højere end i Abild. Måske spillede det også ind, at der her var en »finere« omgangskreds. Den samlede løn i Brede var 1857 beregnet til 557 rigsdaler 2 mark, og ved Iversens tiltræden blev den af sognepræsten, pastor Ratenburg, specificeret således: Fri bolig, skoleløn 72 rigsdaler, brugen af 10 demat land, leverance af en skæppe rug af hvert ildsted, i alt 29 tønder rug, hvoraf dog de 9 tønder var afløst med penge, nemlig 2 mark 13 skilling pr. skæppe. De særlige degneindtægter bestod af offer og accidencer, ca. 230 rigsdaler, klokkerpenge betaltes med 6 skilling af hvert ildsted, hvilket tilsammen gav ca. 15 rigsdaler 4 mark. Arbejdet med at samle ind til de fattige ved gudstjenesterne gav en indtægt på 1 rigsdaler 3 mark 10 skilling årligt, og førelsen af kontraminiestrialbogen lønnedes med 9 rigsdaler 6 skilling. Endelig skulle han som lærer og degn af beboerne have leveret 20 læs tørvebrændsel. I sammenligning med andre lærer- og degneembeder var det en acceptabel aflønning. Et minus var det dog, at Iversen ved sin tiltrædelse ligesom de to forgængere havde måttet betale et eengangsbeløb på 160 rigsdaler til formandens enke eller arvinger.

Allerede kort efter 1859 opstod der imidlertid strid mellem Iversen og skoleforstanderne. De to skoleforstandere, der i øvrigt begge hed Chr. Hansen, den ene ovennævnte fra Svanstrup, den anden fra Brede, klagede til kirkevisitatoriet over, at Iversens kontante løn var blevet forhøjet fra 72 rigsdaler til 160 rigsdaler, og at han i naturalier skulle have leveret 320 lispund hø. Man henviste til, at han havde græs og foder til to køer, og at han som degn havde en

årlig indtægt på 375 rigsdaler. Iversens nærmeste overordnede pastor Ratenburg kunne imidlertid dokumentere, at lønnen var i overensstemmelse med skoleanordningen, da skolen havde over 100 skolepligtige børn, og at der blev ydet skat af over 100 skoleinteressenter. Præsten forklarede, at skoleforstandernes påstand om, at skolelæreren i Bredebro havde land til fodring af to køer sommer og vinter var »ligefrem usandhed«. Til embedet hørte ganske vist et areal på 8 tønder land, men det var magert og dårligt, og der kunne højt anslået kun avles to små læs hø, når der tillige skulle være græsning til to køer. Iversens forgænger i embedet, Thomas Petersen, havde ganske vist regelmæssigt haft to køer om sommeren og tre om vinteren, men han havde til gengæld måttet købe 4-6 læs hø, uagtet han også avlede 1-2 læs på kirkegården. Men høbjærgningen på kirkegården hørte egentlig til præsteembedet og kunne derfor ikke medregnes, når talen var om skolelærerens høavl.

Angående degnelønnen oplyste Ratenburg, at han ville antage, at Iversen, der efter hans skøn var afholdt i menigheden, kunne bringe denne op på de nævnte 375 rigsdaler, især når rugen var i god pris. Efter disse oplysninger kunne kirkevisitatoriet godkende Iversens forhøjede løn som lærer.

Over betydelig længere tid, lige fra 1860 og mindst 18 år fremefter, strakte en strid sig med sognets kongerigske beboere. Uenigheden drejede sig om degnereg og klokkerpenge. Til en begyndelse før 1864 var både Ribe stiftamt og det tønderske kirkevisitatorium involveret i sagen, og man kan til tider få det indtryk, at Iversen holdt stærkt på sine rettigheder, uanset om han herved kunne komme til at lægge sig ud med nogle af sine sognebørn.

En lidt latterlig sag udspandt sig i årene 1878-79. Kirkeforstanderskabet havde da været utilfreds med renholdelsen af kirken, som var en del af degnens arbejde, og hvorfor han honoreredes med 20 mark 40 penning årligt. Hans medhjælpere havde ikke udført arbejdet ordentligt, og kirkeforstanderskabet truede derfor med at ville fratage ham renholdelsen og dermed honoraret. Også denne sag måtte helt frem til kirkevisitatoriet, og af sagsfremstillingen fremgår, at det var kommet til en endog særdeles skarp ordveksling mellem Iversen og kirkeforstanderskabet. En af de kirkeældste havde således kaldt ham for »en tosset karl«, hvilken beskyldning Iversen naturligvis ikke ville lade sidde på sig. Men også denne sag fandt dog sin løsning, og freden i det lille samfund var gendannet.

En nationalpolitisk episode ved et barselsgilde

Iversen var trods den refererede syrlige artikel i Vestslesvigs Tidende 1858 ved sin tiltræden af embedet blevet modtaget af en flagsmykket by. Under de natio-

nale omskiftelser holdt han sin sti ren, selv om han efter 1864 for at kunne forblive og virke i sin sønderjyske hjemstavn aflagde den vanskelige ed til den preussiske konge. Om hans nationale sindelag haves flere oplysninger. En episode kan være med til at kaste lys herover, og samtidig får vi et indtryk af, hvorledes en barnedåb med barselskilde blev fejret i de tider.

Det var en datter af den velsituerede slesvig-holstensksindede gårdejer Johann Todsén i Åspe, der efter almindelig skik var blevet hjemmedøbt den 2. august 1863. Der var stor fest, og heri deltog naturligvis både præst og degn. Der blev under festmåltidet skålet bravt, og hen mod slutningen udbragte en ung mand, Jacob Feddersen fra Højer, en skål, som efter udsagn skulle have været af oprørske karakter. Senere under dansen var Slesvig-Holsten-visen blevet sunget. Af gæsterne var Jens Iversen, Lorenz Peter Holt og Andreas Nielsen Brink blevet siddende, da den oprørske skål blev udbragt, medens pastor Ratenburg havde rejst sig. Iversen var gået fra selskabet straks efter måltidet, medens Lorenz Peter Holt først var gået noget senere sammen med præsten.

Episoden kom kirkevisitatoriet for øre, og pastor Ratenburg blev derfor indkaldt til tjenstligt forhør i Tønder den 2. oktober 1863. Han måtte redegøre for episoden og for sin optræden. Med ægte præstetroværdighed hævdede han

Degneboligen i Brede, der var opført 1863, blev nedbrudt 1964 for at give plads til den nye præstegård. Foruden et rummeligt stråtekt stuehus var der en mindre stald til en hest og et par køer. Bemærk de karakteristiske halvmåneformede vinduer i stalden. Historiske Samlinger for Sønderjylland.

her, at han ikke havde kunnet høre indholdet af den unge Jakob Feddersens tale, og at han derfor havde rejst sig, da skålen blev udbragt. Han havde dog bemærket, at degnen, L. P. Holt og A. Brink var blevet siddende. Da han ikke kendte Slesvig-Holsten-visen, havde han heller ikke taget anstød af, at den var blevet sunget under dansen. Også Iversen blev indkaldt for sine høje foresatte. Han kunne bevidne, at Feddersen på tysk havde holdt en utilbørlig tale af oprørsisk indhold. Han var derfor naturligvis blevet siddende, da skålen blev udbragt og havde straks efter måltidet forladt selskabet, fordi han følte sig fornærmet over, at en sådan skål var blevet udbragt. Ratenburg slap imidlertid nådigt fra episoden og skildres i denne sammenhæng over for kirkevisitatoriet som loyal i sit forhold til de danske myndigheder. Hans loyalitet udstrakte sig også til at gælde den ny øvrighed efter 1864!

Degnens undervisning

Jens Iversen havde ord for at være en dygtig pædagog og kom i slutningen af 1860'erne og 1870'erne til at stå som lærernes førstemand på egnen. Hertil bidrog dels hans oprettelse af et præparandinstitut for unge mænd eller store drenge, der agtede at søge optagelse på et seminarium, og dels at han var initiativtager til oprettelsen af en forening for egnens lærere.

Det er imidlertid lidt vanskeligt at danne sig et nogenlunde afbalanceret billede af ham som underviser. Den noget yngre lærer Jens A. Jensen, der nogle måneder i 1863 som 11-årig gik i skole hos ham i Bredebro, har i sine erindringer givet en ikke alt for rosende karakteristik. Han skriver: »Læreren var Iversen; senere har jeg kendt ham som kollega. Jeg huede ham ikke; en dreng fik han ud på gulvet; hans forseelse blev jeg ikke klar over. Han tog ham i håret, tvang ham til at dreje sig rundt om degnen, der gav ironiske bemærkninger og kaldte den dans, som opførtes, polskdans. Jeg var ikke glad for denne skole, og uagtet jeg kunne mærke, at det slet ikke blev kontrolleret, om man var der eller ikke, holdt min husbond på, at jeg nøjagtig måtte opfylde forpligtelserne. Engang måtte jeg hen i døren at stå; jeg løb fast i det niende bud. Da jeg måtte gå hen til pladsen igen, sagde han: »Ja, når det skete igen, så vil I (der var flere, som havde begået den synd) komme til at lide. Degn Iversen blev hengiven til drik på sine gamle dage; han døde 1882. Han var en godmodig mand og var på den tid, da han var i sin kraft, sit hoved højere end andre lærere. Dog blev jeg ved at have frygt for ham den hele sommer, da jeg gik til sommerskole«. Jens A. Jensen blev senere medlem af den af Iversen stiftede lærerforening og lærte da at værdsætte ham. Jensens skildring af Iversens un-

dervisning må i øvrigt ses på baggrund af det urimeligt store børnetal i klassen.

Sønnen Hans Chr. dømte langt mere rosende om faderen. Han fortæller: »Engang efter en bispevisitats kom han efter middagstaflet i præstegården til at drage et dybt suk. Biskop Godt, der bemærkede dette, stillede sig hen for ham med den bemærkning (han talte altid folkesproget: platdansk): »Det forekom mig Iversen, at De sukede«. Hvorpå min fader svarede: »Det var vel et glædessuk over, at visitatsen er nogenlunde vel overstået!« Derpå biskoppen: »De behøver ikke at ængste Dem for mine visitatser. Til Dem kommer jeg ikke for at belære og visitere, men for selv at lære. De har atter i dag holdt en god katechisation, og Deres børn forstår at tænke!« Det var jo ord, som Iversen nok kunne være tilfreds med.

Hjælpelærer og præparandundervisning.

Da Iversen tiltrådte 1858, var der over 100 skolesøgende børn, som han alene skulle undervise. Det var derfor – som vi har set – ham meget magtpåliggende at få skolen udvidet med et klasseværelse og at få ansat en hjælperlærer eller præparand, som under hans tilsyn kunne tage sig af undervisningen af de yngste årgange. Efter skoleudvidelsen 1861 blev der da truffet den overenskomst mellem Iversen og skoleforstanderne, at han mod en årlig godtgørelse på 100 rigsdaler skulle ansætte og lønne en hjælperlærer. Af de 100 rigsdaler skulle denne have de 20 rigsdaler udbetalt i kontantløn, medens Iversen kunne beholde de 80 rigsdaler som godtgørelse for kost og logi eller fri station, som det hed. Hjælpelæreren har altså nærmest været optaget som medlem af degnefamilien. Med oprettelsen af hjælperlærerstillingen blev det muligt for Iversen at forberede præparander til optagelse på Tønder seminarium.

Tilbygningen af det nye klasseværelse førte imidlertid til en mindre uoverensstemmelse med de sparsommelige skoleforstandere, idet Iversen nu meget naturligt anmodede om en supplerende tørveleverance. I forvejen havde tørveleverancen, der bestod af 12 læs hedetørv (flaver) og 8 læs klyner (ættetørv), været knapt tilmålt til degnens husholdning og til opvarmning af det ene skolelokale. Han havde derfor nu anmodet om at få leveret yderligere 7000 tørv årligt, medens skoleforstanderen holdt på, at 4000 stk. måtte være nok. Så vidt det kan forstås, har kirkevisitatoriet, for hvilket sagen blev indanket, dog givet degnen ret.

Det står ikke helt klart, hvornår Iversen begyndte at undervise de unge mennesker, som agtede at søge optagelse på seminariet i Tønder. Den første kendte præparand er Anders Nielsen Steenholdt, der blev optaget på Tønder

seminarium 1866 og dimitteret derfra 1869. Han må være begyndt forberedelsen hos Iversen 1864 eller 1865. De to sidste var Jørgen Andreas Bahnsen og Niels Petersen, der begge dimitteredes fra Tønder seminarium 1885, altså tre år efter Iversens død. Ca. 25 skal have modtaget præparandundervisning i Bredebro, men alle blev dog ikke optaget på seminariet. Navnene på dem, der blev optaget på seminariet er følgende (her angivet efter dimissionsår):

- 1) Anders Nielsen Steenholdt, 1869
- 2) Hans Pedersen Wind, 1870
- 3) Hans Chr. Iversen, 1872
- 4) Carl August Theodor Trenckner, 1874
- 5) Peter Jensen Roost, 1875
- 6) Peder Jensen Wolffsberg, 1875
- 7) Peter Jessen, 1879
- 8) Matthias Bendix Ottsen, 1880
- 9) Ferdinand Bertel Petersen, 1881
- 10) Alfred Christian Otto Steenholdt, 1882
- 11) Carl Wilhelm Frederik Steenholdt, 1883
- 12) Jørgen Andreas Bahnsen, 1885
- 13) Niels Petersen, 1885

Men også andre har i kortere eller længere tid frekventeret undervisningen som præparand i Bredebro – uden at de søgte optagelse på seminariet i Tønder eller tog afsluttende lærereksamen dér. Det gælder f.eks. den navnkundige vandrælærer Kasper Jensen, der var Iversens hjælpelærer 1875. Nogle af de unge døde, før de var færdige med deres uddannelse, hvilket var tilfældet med Detlef Christensen Davidsen, der døde som seminarist i Tønder 1866 og Carl August Chr. Kuschert, der allerede døde som præparand i Bredebro 1878.

Iversen begyndte præparandundervisningen på eget initiativ, og det har vel nok i nogen grad været for at finde billig medhjælp ved undervisningen af de yngste årgange i det nye klasselokale. De unge mennesker eller store drenge, som det jo i virkeligheden drejede sig om, har han da hjulpet med deres forberedelse til optagelsesprøven på seminariet. Efterhånden kom præparanduddannelsen dog under mere faste former, i Bredebro som andetsteds.

Fra begyndelsen af 1870'erne kom denne undervisning under tilsyn af Tønder seminariums direktør C. F. Richter, som indsendte beretninger til provinsialscolekollegiet i Slesvig, den højeste skolemyndighed i provinsen. Richter var 1872 noget skeptisk over den lidt tilfældige forberedelse præparanderne fik. Deres kundskaber var ofte præget af de fag, som deres lærere havde haft særlig interesse for. Ofte var lærerne mest optaget af præparandernes medvirken i undervisningen for de yngste årgange. Richter nævner i sin indberetning 1872

de dygtigste af de lærere, der forbereder præparander, og mellem disse omtales Jens Iversen ikke. Årsagen hertil var især, at hans undervisning i tysk sprog ikke var god nok.

I en indberetning fra 1876 oplyser Richter derefter, at en privatlærer Broder Jessen 1875 havde overtaget undervisningen i tysk og i naturfagene, hvor det åbenbart også har knebet for Iversen. Jessen stammede fra Udbjerg og havde taget eksamen fra Tønder seminariums tyske afdeling 1875. Der var 1876 tre præparander i Bredebro, og Richter oplyser, at han havde overværet undervisningen i alle fag og havde gennemset de skriftlige arbejder. Uddannelsen af præparanderne blev besværliggjort ved, at tyskundervisningen i de skoler, hvori de skulle gøre deres første erfaringer, var indskrænket til et mindstemål, men seminariedirektøren kunne dog konstatere, at præparanderne præstationer i tysk havde forbedret sig, efter at den ovennævnte privatlærer Jessen havde overtaget undervisningen. Tysk blev nu brugt som undervisningssprog af præparanderne i alle fag undtagen i religion og ved gennemgangen af danske salmer. Faget dansk omtaler Richter ikke, men man tør vel formode, at her har undervisningssproget også været dansk. Med hensyn til den forberedende musikundervisning oplyser Richter i sin indberetning, at undervisningen i klaverspil var dårlig, da Iversen var dårligt kvalificeret. Foreløbig havde seminariet derfor måttet lade sig nøje med, at de hos ham fik begyndelsen i orgelspil. Richter vil imidlertid absolut ikke underkende betydningen af Iversens præparandundervisning i et distrikt, hvor udbredelsen af kendskabet til tysk kun skred langsomt frem, og som kun leverede få elever til seminariet. Han så med velvilje på Iversens virksomhed og kunne derfor anbefale provinsskolekollegiet, at der blev givet ham og hans elever en understøttelse. Samtidig nævnte han, at en understøttelse ville gøre det muligt for Iversen at frekventere et ønskværdigt gæsteophold på seminariet.

Det følgende år, 1877, var Richter endnu blidere stemt i sin vurdering. Der var tre præparander, som undervistes af Iversen i fagene religion, historie, geografi, dansk sprog, regning, rumlære, dvs. geometri, violinspil og sang. Jessen gav så undervisning i tysk og naturfagene. Richter anførte i sin indberetning til provinsskolekollegiet, at de to lærere anstrengte sig for at give en god undervisning, men eleverne havde vanskeligheder, da de kom fra kredse, hvor det tyske sprog kun kom til ringe udfoldelse. Lærerne bestræbte sig for at undervise på tysk i alle fag med undtagelse af religion. Richter er glad for de fremskridt, han har kunnet konstatere i tysk og violinspil, og for at sidste års vejledning og anvisninger var taget til efterretning. Han anførte, at om Iversen kunne det siges, at han lærte ved at undervise, og han sluttede sin indberetning med at fremhæve betydningen af det lille institut og anbefalede, at der blev givet understøttelse ikke blot til begge lærere, men også til to af eleverne.

Richter blev 1878 afløst som tilsynsførende af den nye seminariedirektør L. A. H. Castens. Ved overtagelsen af tilsynet indberettede de to i fællesskab, at der havde været en tilfredsstillende fremgang, men man måtte dog påpege, at der skulle lægges noget større vægt på elevernes præstationer i musik. Den slesvigske regering tog denne positive udvikling til efterretning, men måtte i en skrivelse til Iversen beklage, at det af økonomiske årsager havde været nødvendigt at reducere understøttelsen til hans og andre private præparandkurser. Han kunne dog få en mindre remuneration, dvs. belønning, på 120 mk., medens hans medhjælper, nu andenlæreren i Bredebro, Hans Hansen, der var dimitteret fra Tønder seminariums danske afdeling 1878, måtte nøjes med 40 mark. Samtidig fik Iversen dog en bevilling på 150 mark til anskaffelse af undervisningsmateriale, bl.a. en globus, kort og billeder.

Efter Iversens død 1882 fortsatte præparandundervisningen i Bredebro endnu 1883 med den ovennævnte Hans Hansen og Jens Chr. N. Hansen, Borg, der var dimitteret fra Tønder 1873. Derefter må den være ophørt, og forberedelsen til optagelse på Tønder seminarium har derefter for de dansksprogede præparanders vedkommende stort set været henvist til den i 1874 oprettede statslige præparandanstalt i Aabenraa og de i Tønder 1884 oprettede præparandanstalter, den ene for unge mænd, den anden for piger. Også her var der dansksprogede elever; i den kvindelige afdeling var de dansksprogede endda længe i overtal.

Som det fremgår af den tilsynsførende seminariedirektørs indberetninger, var der i årenes løb fremgang at spore i undervisningen af præparanderne i Bredebro, og adskillige af dem blev senere dygtige lærere i landsdelen. En af dem, P. J. Roost, der var præparand 1870-71, og som senere blev lærer i Løgumkloster, har skildret sin tid hos Iversen i Bredebro således: »Undervisningen var fortræffelig og navnlig forstod han at give mig den rette anvisning til at arbejde selvstændigt ... Da jeg til påske 1872 forlod Bredebro for at gå på seminarium, var den pligttro, dygtige og retskafne mand mit ideal«. Og større ros kunne jo næppe gives.

Lærerforeningen for de dansktalende distrikter i Tønder og Løgumkloster provstier

Et andet af Jens Iversens tiltag var oprettelsen af en lærerforening for de lærere, der underviste ved de dansksprogede skoler i det daværende Tønder nørreamt, når bortses fra de egentlige enklavesogne, der på denne tid udgjorde et eget provsti. Iversen havde formentlig sammen med lærer og degn Th. H. Jacobsen i Ravsted udarbejdet et udkast til vedtægter for foreningen, som derefter

ter blev forelagt og vedtaget af 24 lærere på det stiftende møde i Alslev Kro, Højst sogn den 19. september 1874. Formålet med foreningen skulle være i offentlige foredrags- eller diskussionsmøder at udveksle meninger til skolevæsenets fremme. Der skulle afholdes møder to gange årligt, nemlig 3. pinsedag og sidste lørdag før fuldmåne i september. Ekstraordinære møder skulle afholdes, når syv medlemmer ønskede det. Mødestedet var i alle tilfælde Alslev Kro, og møderne skulle begynde kl. et eftermiddag. Foredragsemnerne og diskussionsindledningerne skulle sammen med en disposition indleveres til formanden 14 dage i forvejen, og han skulle derefter bekendtgøre emner og dispositioner i Flensborg Avis og Tondernsche Zeitung. Bestyrelsen, der valgtes for tre år ad gangen, udgjordes af en formand, som tillige var kasserer, og en sekretær. I indtrædelsesgebyr skulle der betales en mark, og i øvrigt blev kontingentet fastsat af de to bestyrelsesmedlemmer. Som foreningens første formand valgtes Jens Iversen, medens Th. H. Jacobsen, Ravsted blev sekretær.

Formanden indledte møderne og kunne komme med nogle praktiske bemærkninger. Derefter holdtes der almindeligvis et regulært foredrag om et pædagogisk emne. Ved det første møde talte degn P. Petersen, Abild om religionsundervisningen. Efter en pause indledte derefter et af medlemmerne en drøftelse om et andet emne. Ved det første møde lagde sekretæren Th. H. Jacobsen op til en drøftelse om stiløvelser og kom her især ind på, om man skulle have stilebøger eller blot nøjes med den sorte tavle, og om stilebøgerne alene skulle omfatte diktat eller også selvstændige arbejder, hvorved må forstås stile. Det afsløredes, at stemningen så afgjort var for det sidste, men der var delte meninger m.h.t. metoden. Af andre emner kan nævnes »regneundervisningen«, »sprogundervisningen i mellem- og overklassen«, »læseundervisningen i 1. skoleår«, hvor lydmetoden blev foretrukket frem for stavemetoden, »skolen og hjemmet«, »vor gernings betydning«, hvor lærer Obbekjær, Vennemose fremhævede lærernes mulighed for at kunne modvirke vrang lærdomme, f.eks. socialdemokraterne og »midler til at hindre skoleforsømmelser«. Der holdtes foredrag om sangundervisning, om udenadslæren i elementarskolen, dvs. hos de yngste årgange, om børnenes adspredelse uden for skoletiden og om videnskabens betydning. Flere gange behandlede sprogundervisningen, hvor navnlig tyskundervisningen for en del af lærerne var et ømt punkt. Endvidere drøftedes disciplinen og emner i forbindelse med religionsundervisningen et par gange.

Til at begynde med holdtes foredragene og drøftelserne på dansk, men 29. september 1877 holdt H. Schmidt, Løgumkloster for første gang et foredrag på tysk, og derefter var næsten hvert andet foredrag på tysk. Samtidig refereredes disse foredrag på tysk i forhandlingsprotokollen, der ellers blev ført på dansk. Medlemstallet lå på mellem 30 og 40, og gentagne gange udtrykte Iversen sin tilfredshed med opslutningen.

Initiativet til foreningen vakte også interesse blandt lærerne i Tørning len provsti, og der kom allerede d. 18. maj 1875 en forespørgsel, om disse kunne blive optaget som medlemmer. Der synes dog ikke at have været den helt store interesse herfor blandt medlemmerne, men som det hedder i forhandlingsprotokollen: »Formanden bemyndiges til at svare forespørgeren fra nævnte provsti, at man ville tage nærmere bestemmelse over sagen, dersom et betydeligt antal lærere fra Tørninglen gav møde som æresmedlemmer næste gang og derved lagde deres interesse for sagen for dagen«. Ved de følgende møder anføres da som regel, at et antal ikke-medlemmer har overværet møderne, men anmodningen fra Tørninglen om optagelse blev forkastet på mødet d. 11. september 1875. Hvad årsagen har været, kan der kun gisnes om, men det skyldes nok hensyn til myndighederne.

I de første leveår må foreningen betegnes som dansksindet, men den skulle over for skoleautoriteterne vise en vis balancegang, hvad der snart blev nødvendigt. Den 16. februar 1876 blev Jens Iversen indkaldt til forhør i kirkevisitoriet på landrådskontoret i Tønder. Anledningen var, at foreningens møder i henhold til vedtægterne blev averteret i Flensborg Avis, hvilket efter et regeringsreskript af 3. december 1875 ikke var tilladt. Iversen forklarede sine høje foresatte, at da vedtægterne blev udformet, havde det ikke været i hans og de øvrige medlemmers tanke, at Flensborg Avis var dansk og en nationalt fjendtlig avis. Nu kunne han indse det taktløse i bestemmelsen om avertering dér. Det var i øvrigt ikke sket i den sidste tid, og han ville nu drage omsorg for, at vedtægterne blev ændret. Endvidere måtte Iversen give kirkevisitoriet medhold i, at foreningens navn var uheldigt formuleret. I stedet for »Lærerforeningen for de dansktalende distrikter i Tønder og Løgumkloster Provstier« burde den have været kaldt »Lærerforeningen for de nordlige Distrikter ...« i de to provstier. Han ville sørge for, at de krævede vedtægtsændringer blev gennemført og erklærede, at foreningen aldrig havde beskæftiget sig med politik, ej heller ville gøre det. Flere af medlemmerne havde i øvrigt ved oprettelsen ikke været det tyske sprog tilstrækkeligt mægtige til, at de kunne have haft fuldt udbytte af at deltage i den almindelige lærerforenings møder, hvor foredragene udelukkende blev holdt på tysk. Han kunne imidlertid trøste de høje visitatorer med, at flertallet af hans medlemmer tillige var medlemmer af ovennævnte almindelige lærerforening, hvor de dansktalende kun udgjorde et mindretal, og hvor de ikke havde mulighed for at komme til orde. Flere tyskuddannede lærere var også medlemmer af hans forening. Han lovede ifølge det officielle referat at drage omsorg for, at medlemmerne i hans forening ville træde i stadig nærmere forbindelse med kredsens almindelige lærerforening. Målet måtte være, at foreningen efterhånden kunne gå op i denne forening. Endvidere måtte han love, at der blev holdt flest mulige foredrag på tysk.

Efter branden i 1870 fik Bredebro en helt ny skole. Den nye skole er her fotograferet med elever og lærer omkring 1910. Læreren er Jens Iversen, andenlærer i Bredebro 1907-13. Han var sønneson af Jens Iversen, førstelærer og degn smst. 1858-82. Foto Friedrich Loeff, Dresden. Historiske Samlinger for Sønderjylland.

Iversen udbad sig en afskrift af det officielle referat af forhøret, og dette kunne han så fremlægge på det næste møde d. 6. juni 1876. De af visitoriet krævede ændringer i vedtægterne blev da godkendt. Kravet om afholdelse af tysksprogede foredrag kunne imidlertid ikke efterkommes straks, men som tidligere nævnt holdt lærer H. Schmidt fra Løgumkloster den 29. september 1877 det første tyske foredrag nemlig om »Der Werth der Wissenschaften«.

Myndighederne var imidlertid stadig på vagt. Det fremgår nemlig af forhandlingsprotokollen, at kredsskoleinspektør Burgdorf den 17. april 1880 overværede et møde, hvor han gav nogle meddelelser om kredsens skolelærerbibliotek, hvortil regeringen i Slesvig havde bevilget 400 mark til bogindkøb. Måske kan dette tages som et modspil til oprettelsen af tre læsekrede inden for Iversens forening.

Den 29. september 1877 blev Iversen genvalgt som formand for en periode af tre år, og i 1880 kunne han glæde sig over foreningens fremgang. Den 28. maj 1881 måtte næstformanden Jacobsgaard, Lund imidlertid meddele, at den fraværende formand ønskede at fratæde på grund af alder; han var da

64 år. Han har nok følt sig syg, og han døde da også året efter den 2. juni ramt af et slagtilfælde. Hans afløser som formand blev sekretæren, degn Th. H. Jacobsen, Ravsted. Også på det organisatoriske område havde Iversen altså vist sig som initiativtager, og han havde ved sit virke i foreningen vundet sine kollegers respekt. Ved et møde i foreningen den 23. juni 1882 udtalte den nye formand smukke mindeord.

Om foreningens senere skæbne kan kort oplyses, at den snart blev spaltet i tre, nemlig en for Løgumkloster og omegn, en for Slogs herred og en for Højer og omegn. De bestod alle til genforeningen, men var naturligvis da helt germaniserede.

Afslutning

Jens Iversen var som omtalt velanskrevet blandt kolleger, og hans foresatte udtalte tilfredshed med hans undervisning. I dag må den, i hvert fald hvad det disciplinære angår, nok forekomme antikveret. Hans straffemetode, som omtalt af Jens A. Jensen, forekommer os temmelig hårdhændet, men i betragtning af det store antal børn i det forholdsvis lille klasseværelse var en stram disciplin nødvendig, en disciplin som andre steder blev håndhævet endnu mere hårdfast.

Imidlertid synes Jens Iversens helbred ikke at have været for godt fra slutningen af 1870'erne, og vinteren 1881/82 var hans kræfter taget så meget af, at han ikke tilfulde kunne klare sine pligter. Han så sig derfor nødsaget til i marts 1882 at ansøge om at få bevilget afsked med pension fra 1. maj. Kredsskoleinspektør Burgdorf, der på synodaludvalgets vegne foretager indstillingen til regeringen, anfører i denne, at det ikke blot vil være i Iversens interesse, at han pensioneres, men at det også ville være meget ønskeligt for skolen. Denne bemærkning må tydes derhen, at det har stået noget sløjt til med skolen i den sidste tid. Som følge af hans tidligere gode virke som lærer så Burgdorf meget velvilligt på ansøgningen. Iversen havde i mange år virket velsignelsesrigt, og kredsskoleinspektøren anbefaler, at han får tillagt en god pension, især da Iversen ingen formue havde, men tværtimod en gæld på 900 mark. Han burde derfor have den ansøgte årlige pension på 1200 mark. Gælden skyldes formentlig omkostningerne ved et par døtres bryllupper.

Herefter sker nu imidlertid det mærkelige, at Iversen fortryder og trækker ansøgningen om afsked tilbage. Han gør det med den begrundelse, at han hverken dag eller nat kunne finde ro, fordi han så ugerne ville forlade sit kære embede. Han erklærede, at han ved lægehjælp var blevet fuldstændig helbredt, og flere af sognets beboere havde opfordret ham til at fortsætte. Dette kan jo

i og for sig være meget tænkeligt, da man nødigt ville se ham afløst af en udpræget tysker. Burgdorf holdt dog på, at afskedsansøgningen skulle stå ved magt, da det var i skolens og Iversens egen interesse, at han blev pensioneret.

Sådan kom det dog ikke til at gå, for allerede den 2. juni 1882 døde han pludselig ramt af et slagtilfælde. Han var da 65 år gammel. Begravelsen fandt sted under stor højtidelighed og med tilslutning af slægt, venner og kolleger fra nær og fjern. Der blev af familien skænket to alterlys til kirken, og de fire kirkeældste bar disse sammen med to fra alteret foran kisten til graven og fra graven igen ind i kirken. Der blev holdt både parentation og ligprædiken, og sønnen Hans Chr. havde skrevet en sang på tysk, som blev sunget ved graven.

Man kan jo nok undre sig lidt over, at sønnen absolut skulle skrive sangen på tysk. Den afdøde, hans hustru og hele familie i øvrigt var dansk, men måske har han gerne villet gøre indtryk på skolemyndighederne, hvoraf kreds-skoleinspektør Burgdorf givet har overværet begravelsen. Hans Chr. Iversen var nemlig ansøger til faderens ledigblevne embede. Sidstnævnte havde allerede i sin afskedsansøgning ladet myndighederne forstå, at der lokalt var stemning for, at sønnen skulle efterfølge ham. Det kom nu imidlertid ikke til at gå således. Det blev den stærkt tysksindede Jes Thomsen, som de følgende mange år kom til at virke som lærer og degn i Bredebro.

Det kunne ellers have været en fordel for Jens Iversens enke, Johanne Margrethe, om hun kunne være blevet boende i degneboligen sammen med den endnu ugifte søn. Nu måtte hun nøjes med en kummerlig pension på 200-300 mark årligt, hvoraf hun hverken kunne leve eller dø. Af formue havde hun kun ægtefællens livsforsikring på 3000 mark, og heraf har hun vel endda skullet udrede den førnævnte gæld på 900 mark. Hun kunne derfor ikke holde egen husholdning, men måtte ty til sine børn, som hun opholdt sig hos på skift. Sidst boede hun hos datteren Ludolphine, gift Clausen på St. Bjerggård, Ølgod sogn, hvor hun døde den 4. marts 1887 ramt af et slagtilfælde.

KILDER

Landsarkivet i Aabenraa:

Hans Chr. Iversens erindringer (kopi efter original i Hamborg. Heri afskrift af Jens Iversens erindringer, der slutter med tiltrædelsen af embedet i Abild). Originalen indgår nu i landsarkivets samlinger af privatarkiver.

Jens Iversen: Af Rugbjerg-Slægten Iversens Saga.

Hochberg Wulffs dagbogsoptegnelser (i sidste bind af faderen, kniplingskræmmer Jens Wulffs dagbøger).

Lærer i Skærbæk Jens Jensens selvbiografiske optegnelser.

Tønder Seminariums arkiv.

Tønder landrådsarkiv.

Tønder visitatorialarkiv.

Tønder kredsskoleinspektørs arkiv.

Brede præstearkiv.

Forhandlingsprotokol for lærerforeningen for de dansktalende distrikter i Tønder og Løgumkloster provstier.

Aviser

Vestslesvigs Tidende.

Flensborg Avis.

Litteratur

Jens Lampe m.fl.: Tønder Seminariestat, 1963.

L. S. Ravn: Lærerne i Nordslesvig ca. 1814-1920, 1978.

Sønderjysk Månedsskrift 1958 s. 254-258 (Jens Holdt).